

О. Г. Білорус

академік НАН України, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", Київ, Україна, o.bilorus@gmail.com

Т. І. Єфименко

член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, президент ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, efimenko@afu.kiev.ua

ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ: ІЄРАРХІЯ ТА МЕРЕЖІ

Oleh Bilorus

Dr. Sc. (Economics), Professor, Academician of the NAS of Ukraine, Emeritus of Science and Technology of Ukraine, SI "Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Science", Kyiv, Ukraine, o.bilorus@gmail.com

Tetiana Iefymenko

Dr. Sc. (Economics), Professor, corresponding member of the NAS of Ukraine, Honored Economist of Ukraine, SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, efimenko@afu.kiev.ua

ECONOMIC SYSTEMS: HIERARCHY AND NETWORKS

JEL classification: Y30.

О. Г. Белорус

академик НАН Украины, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, главный научный сотрудник ГУ "Институт экономики и прогнозирования НАН Украины", Киев, Украина

Т. И. Ефименко

член-корреспондент НАН Украины, доктор экономических наук, профессор, заслуженный экономист Украины, президент ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ СИСТЕМЫ: ИЕРАРХИЯ И СЕТИ

Сучасне суспільство стає дедалі більш мережовим. Поняття мережі віддзеркалює реальність у техніко-технологічному, соціально-економічному, культурологічному, філософському, організаційному та багатьох інших аспектах. В Інтернеті є сотні мільйонів посилань на мережеві характеристики. Дослідженню поняття "мережа" в суспільствознавстві присвячено велику кількість наукових праць, котрі охоплюють широкий спектр її характеристик – від філософського й соціального осмислення до корисних рекомендацій для торгових мереж. Незважаючи на це, ми не можемо сказати, що зазначене поняття глибоко й усебічно вивчене.

У соціальному контексті частіше наголошується на перевагах мережі порівняно з ієрархічною організацією, на її сполученості з демократизмом і

© Білорус О. Г., Єфименко Т. І., 2017

свободою тощо. Однак для наукової оцінки мережевих структур потрібно вдаватися до логіко-історичної методології, розглянути історію виникнення мережі, особливості її еволюції, місце в сучасному суспільстві та перспективи розвитку. Саме такий підхід застосовано в рецензованій монографії¹.

Завдяки використаній методології було з'ясовано, що ієрархія та мережа є не різними самостійними й незалежними утвореннями, а взаємопокладеними та взаємозалежними структурами, взаємозв'язок яких історично розвивається, опосередковується, трансформується, але ніколи не втрачається. Цей висновок підтверджено детальним аналізом розбудови ієрархічних і мережевих структур у інституційно-економічній історії людства, починаючи зі співвідношення ієрархії й мережі в епоху господарства, що базується на привласненні, та закінчуючи ієрархічними й мережевими вимірами глобально-інформаційного суспільства.

Співвідношення ієрархії та мережі кваліфікується в монографії як основна структурно-організаційна проблема ХХІ ст., котра проявляється на різних рівнях у ключових суперечностях сучасності: необхідності і свободи, впорядкованості та спонтанності в соціально-економічній діяльності, владності й демократизму, індустріальності та інформаційності, плановості й ринковості, соціально-економічній рівності та розшарування, інтеграції і фрагментації різних складових суспільства, самоцінності й прогресу, визначеності та невизначеності соціально-економічного розвитку (див. с. 22 рецензованої монографії). Сам лише перелік форм прояву суперечностей ієрархії й мережі вказує на масштабність цієї проблеми. Автори також намагаються знайти відповіді на порушені питання та виокремлюють два типи (формальний і реальний) і три види (ієрархізація мереж, інституціоналізація й заглиблення в основу) розв'язання цих суперечностей.

Імпонує системний підхід до проблеми, котрий забезпечує, з одного боку, з'ясування історичної логіки дослідження, з другого – багатоаспектність і багатовимірність аналізу. В монографії зазначене співвідношення розкривається як у глобальному, так і в локальному інституційному просторі. Цікавими й важливими з точки зору науки є висновки щодо ієрархічного та мережевого структурування власності, економічної влади, форм господарювання, монетарного й фінансового просторів.

Варто особливо підкреслити зв'язок дослідження ієрархії та мережі з інституційною проблематикою. Такий зв'язок не є суб'єктивним вибором дослідників – він віддзеркалює об'єктивні залежності й логіку розвитку. Саме інститути соціально закріплюють як ієрархію, так і її заперечення мережею, та створюють форми руху й розв'язання суперечностей між ними. Цей рух закономірно втілюється у формуванні інституційної архітекtonіки економічних систем. Отже, рецензована монографія є прямим продовженням дослідження, поглибленням і розширенням проблематики інституційної архі-

¹ Иерархия и сети в институциональной архитектонике экономических систем: монография / под ред. А. А. Гриценко; Ин-т экономики и прогнозирования НАН Украины. Киев, 2013. 580 с.

тектоніки¹. Концепція останньої, розроблена в попередньому дослідженні, спирається на розуміння інституційної архітектоніки як такої фундаментальної структури інститутів (правил, норм, стереотипів, традицій, установ та інших соціальних утворень), що відповідає сутності й загальному естетичному плану побудови цілісної соціальної системи. Саме така методологія дала змогу знайти адекватні підходи до пошуку відповідей на порушені питання.

Слід також відзначити низку цікавих і важливих для сучасності висновків авторів монографії. Один із них полягає в тому, що розвиток мережевого характеру суспільних зв'язків не тільки відкриває великі перспективи (про що багато пишуть), а й створює серйозні ризики фрагментації та розпаду людського суспільства й особистості (чого зазвичай не помічають). Актуальним є і застереження, висловлене в науковій праці: “Доля людства буде залежати від того, чи зможе воно ієрархізувати мережі, утримати загальнолюдські цінності у якості пануючого пріоритету і сформувати відповідні інститути, чи мережа без ієрархії занурить суспільство у загальний хаос, який так чи інакше буде означати кінець людського суспільства” (див. с. 10).

У цьому контексті заслуговує на увагу запропоноване в монографії виокремлення трьох типів людини, котрі відповідають найважливішим стадіям інституційного розвитку суспільства. Це традиційна людина, якій властивий синкретизм мислення й поведінки; ієрархічна людина, що не є цілісною та розпадається на два з'єднаних ієрархічним зв'язком суб'єкти із суттєво різними структурами мислення й поведінки (пана та підлеглого); мережева людина, котра включена в різноманітні мережі, які відрізняються за типами мислення, поведінкою, правилами й цінностями, що породжує різноманітні девіації та конфлікти (див. с. 16, 17, 560).

Безперечно, дослідження, котре стосується фундаментальних і водночас найактуальніших проблем, не може не містити спірних думок, не викликати бажання подискутувати, навести інші аргументи та зробити альтернативні висновки. Втім, це якраз і засвідчує глибину й важливість проведеного аналізу. На наш погляд, рецензована монографія буде цікавою та корисною як для фахівців, так і для студентів та широкого кола читачів, котрі прагнуть поглибити свої знання про стрижневі процеси сучасного глобального розвитку.

---

¹ Институциональная архитектоника и динамика экономических преобразований / под ред. А. А. Гриценко. Харьков: Форт, 2008. 928 с.